

Irene Bandbauer-Schöffman tuo esiin uuden näkökulman naisten ja miesten kohtelusta jaettaessa puutteellisia resursseja toisen maailmansodan jälkeisessä Wienissä. Tutkimus perustuu säännöstelyä koskeviin asiakirjoihin, aikalaiskuvauxiin ja muistelmiin sekä haastatteluihin.

Ns. ruokakortteja jaettaessa raskaana olevia ja imettäviä naisia suosittiin. Toisaalta muiden naisten oli vaikea vakuuttaa kansanhuoltoviranomaiset energiantarpeestaan, koska heidän työnsä oli ansiotyönäkin usein ns. piilotyötä perheissä.

Pia Leminen on tutkinut Kyröskosken tehdasyhdyskunnan toimistotyötä tekevien naisten tavoitteita ja todellisuutta. Hän osoittaa, että naiset jäivät jälkeen sekä statuksensa puolesta että palkansa vastaavan taustan omaavista miehistä. Toisaalta työläisperheiden tyttöjä kannustettiin nousemaan tehdassalista konttorin puolelle.

Women in Towns on monipuolinen kokoelma. Se on yhtenäisempi kuin artikkelikokoelmat yleensä ovat. Tekijät ovat käyttäneet virallista asiakirja-aineistoa oivaltavasti ja näkökulman valinnalla he ovat saaneet uutta tietoa kaupunkien arkielämästä.

Aura Korppi-Tommola

Paratiisi tässä ajassa vai synnin pesä?

Marjo Kaartinen: *Spiritual Eunuchs. Religious People in English Culture of the Early Sixteenth Century*. Turku 1999. 256 s.

■ *Marjo Kaartisen* väitöskirja käsittelee sääntökuntalaisten (lat. *religiosi*) elämää 1500-luvun alun Englannissa ja ennenmuuta aikaisten suhtautumista siihen. Kaartinen kysyy mitä merkityksiä ihmiset ylipäätään antoivat termille sääntökuntaelämä? Mitä ajateltiin sääntökuntalaisten hyveistä? Kuinka ne toteutuivat käytännössä? Ennen kaikkea hän pyrkii selvittämään miksi ihmiset ajattelivat niin kuin ajattelivat. Kyseessä on siis tutkimus sääntökuntalaisten julkisesta imagosta reformaatioajan Englannissa. Taustalla piilee vanha kysymys Englannin (ja tietenkin myös Walesin, Skotlannin ja Irlannin) luostareiden ja uskonnollisten yhdyskuntien lakkauttamisesta. Miksi lakkautus tapahtui, ja ennenmuuta, miksi se tapahtui ilman merkittävää vastarintaa? Olivatko sääntökuntalaiset puolustamisen arvoisia?

Käytännössä Kaartisen tutkimus jakaantuu neljään laajakokoon osioon, joissa käsitellään sääntökuntalaisten elämää kolmen keskeisen luostarilupaoksen (tottelevaisuus, köyhyys ja siveys) sekä luostarielämään olennaisena osana kuuluneen paikallaan pysytte-

lemisen (lat. *stabilitas*) kannalta. Kussakin pääluvussa kuvataan yhtäältä uskonpuhdistajien omassa propagandassaan viljelemiä käsityksiä sääntökuntalaisten korruptoituneesta ja syntisestä elämästä ja toisaalta heidän ymmärtäjiensä puolustuskirjoituksia. Suunvuoron saavat niin tunnetut hahmot (Thomas Cromwell ja Thomas More) kuin tuntemattomat ja jopa anonyymit kirjoittajat. Kaartinen osoittaa laajan materiaalin avulla, että munkit olivat, kirjoittajan kannasta riippuen, rikkaita juopottelevia irstailijoita tai apostolista köyhyyttä noudattavia paastoavia hengellisiä neitsyitä.

Kaartisen johtopäätös on, että niin reformaattorit kuin sääntökuntalaisten puolustajatkin olivat yksimielisiä uskonnollisen elämän olennaisista arvoista, jotka olivat juuri mainitut luostarielämän perushyveet. Keskeinen erimielisyys vallitsi siinä, elivätkö sääntökuntalaiset näiden arvojen mukaan ja oliko Jumalalle otollinen elämä aivan yhtä mahdollista maailmassa (*in seculo*) kuin luostarin tai konventin seinien sisällä. Äärimmäiset protestantit katsoivat, että todella uskonnollinen elämä oli suorastaan mahdotonta sääntökuntien puitteissa, sillä ne asettivat jäsenilleen standardit, jotka olivat tavalliselle kristitylle mahdottomia. Siten luostarielämä oli sielun pelastukselle suorastaan mahdotonta, sillä se oli ennalta tuomittu epäonnistumaan.

Kaartinen näkee reformaation enemmän jatkuvuutena kuin murroksena. Olennaiselta osaltaan evankelisten ja katolisten kannat olivat yhtenä-

siä. Eroavaisuudet olivat käytännön järjestelyihin liittyvissä tulkinnoissa. Tämän vuoksi Henrik VIII saattoi lakkauttaa Englannin luostarit ja muut sääntökuntalaisinstituutit ilman mainittavaa vastarintaa. Vaikka ihmiset pääsääntöisesti suhtautuivatkin sääntökuntalaisiin positiivisesti, ei kuninkaan tarjoama vaihtoehto ollut niin radikaalisti erilainen, että sen vastustamiseksi olisi kannattanut riskeerata henkensä. Entäpä sitten Henrik VIII:n motiivit? Kaartinen toteaa noudattamisen yleisesti hyväksytyä linjaa: "Vaikka kuninkaan vaatimukset luostareille perusteltiin uskonnollisin argumentein ja reformiaikeilla, luostareiden lakkautukset olivat pohjimmiltaan taloudellisin perustein tehtyjä poliittisia päätöksiä." Henrik oli ilmeisesti Kustaa Vaasan sukulaissielu.

Miten Kaartinen on tutkimuksessaan onnistunut? Pääpiirteittäin hyvin, mutta jotakin toivomisen varaakin jää. Ensimmäinen seikka johon tekee mieli puuttua on lähdeaineiston valikointi. Kaartinen käyttää hyväkseen ensisijaisesti ajan pamflettikirjallisuutta, niin evankelisen kuin katolisen puolenkin. Tätä aineistoa on täydennetty dokumenteilla, mm. testamenttimateriaalilla sekä luostarien lakkauttamisen yhteydessä syntyneillä asiakirjalähteillä. Pääpaino on kuitenkin selkeästi pamflettiluontoisessa kirjallisuudessa. Kaartisen kunniaksi on sanottava, että hän tiedostaa tästä aiheutuvat ongelmat ja toteaa lähdeaineistonsa edustavan lähinnä "Lontoossa majaan pitävän ylemmän keskiluokan miespuolista mielipidettä".

Kaartisen mielestä aineiston perusteella voi kuitenkin huolelta tehdä yleistäviä johtopäätöksiä. Asia saattaa olla niinkin, mutta varmempaa olisi ollut käyttää, ainakin pistokeluontoisesti kaikkea saatavilla olevaa materiaalia.

Poissaolollaan loistavat latinankieliset lähteet sekä käsikirjoitusmuodossa säilynyt materiaali. Silloinkin kun yleisesti kiinnostavia latinankielisiä tekstejä käsitellään, niitä lähestytään joko englanninkielisten laitosten kautta (Augustinuksen teokset, Tuomas Akvinolaisen *Summa Theologica*) tai tutkimuskirjallisuuden kautta. Eräitä keskeisiä tekstejä, joilla olisi nähdäkseni ollut tutkimuksen kannalta paljonkin annettavaa, esim. pyhän Benedictuksen luostarisääntö, on jätetty kokonaan lähdeluettelon ulkopuolelle. Tekee mieli epäillä, että latinankielisellä materiaalillakin olisi ollut jotakin annettavaa sääntökuntalaisten julkisuuskuvaan tutkittaessa.

Käsikirjoituslähteiden vähäisen käytön Kaartinen perustelee viittaamalla siihen, että englantilaisessa tutkimustraditiossa niitä pidetään erityisen tärkeinä. Tästä Kaartinen päätyy johtopäätökseen, jonka mukaan tutkimus voi saada merkittävää lisäarvoa tukeutumalla erityisesti painettuun materiaaliin, joka on tutkimuksessa "ylenkatsottu", vaikka se on "jopa informatiivisempaa" kuin käsikirjoitusmateriaali. Tämä perustelu ei vakuuta. Käsikirjoitusmateriaalia on toki korostettu, mutta samanaikaisesti painetun materiaalin hallinta ja käyttö ovat olleet itsessään selvyiksiä. Selvyyden

vuoksi mainittakoon, että Kaartinen käyttää käsikirjoitusmateriaalia, "silloin kun se on tarjonnut painetusta materiaalista poikkeavan näkökulman." Lähdeluettelon perusteella on täysin mahdotonta todeta mitä nämä käytetyt käsikirjoitukset ovat, mutta vilkaisu nootteihin osoittaa, että kyseessä ovat lähinnä luostareiden lakkauttamiseen liittyneet kirjekokoelmat.

Toinen puute on liiallinen keskittyminen 1500-luvun alun aineistoon. Kaartinen siteeraa monessa kohtaa stereotyyppisiä, satoja vuosia kierrossa olleita kirjallisia *topoksia* ja tekee niiden perusteella johtopäätöksiä aktuaalisesta historiallisesta tilanteesta. Esimerkiksi sivulla 29 todetaan himokkuuden synnin jaottelun täsmällisiin alalajeihin omalta osaltaan todistavan, "ettei ole liioittelua väittää myöhäiskeskiajan ja varhaisen modernin kulttuurin olleen taipuvainen systematisointeihin ja hierarkisointiin."

Mitenkään puuttumatta siihen, oliko systematisointi ja hierarkisointi 1500-luvulle tyypillinen piirre, voi todeta, että se varmasti oli 1200-luvun alkupuolen skolastiikalle tyypillistä. Sitä edustaa Kaartisen lähdetekstin esikuva ranskalaisen dominikaanin Guillaume Peyraut'n (Guillelmus Peraldus) *Summa de vitiis*. Ylipäätään tutkimukselta olisi toivonut laajempaa perspektiiviä historialliseen traditioon. Yksikään neljässä pääluvussa esitetty sääntökuntalaisiin liittyvät syytös ei ollut 1500-luvun alussa uusi oivallus, vaan kaikille niille on löydettävissä lukematomia ennakkotapauksia aiemmilta vuosisadoilta. Ututta oli

se, että vanhoja stereotyyppiä käytettiin häikäilemättömän (kirkko)poliittisen propagandan välineinä.

Näiden suurempien puutteiden lisäksi voitaisiin esittää koko joukko pienempiä huomautuksia. Ohitan ne kuitenkin irrelevantteina tutkimuksen asiasubstanssin kannalta ja siirryn miellyttävämpään aiheeseen – tutkimuksen ansioihin. Niitäkin toki riittää. Ensinnäkin on erittäin hyvä idea hahmotella sääntökuntalaisten elämää kolmen keskeisen lupauksen kautta, sillä niihin todellakin sisältyy luostarielämän kova ydin. Tämä oivallus kantaa kirjaa varsin pitkälle. Dispositio on selkeä ja mielekäs. Asiat tulevat käsitellyksi omalla loogisella paikallaan. Tottelevaisuuden, köyhyden ja siveyden ulkopuolelle jäävien tärkeiden ilmiöiden niputtaminen termin *stabilitas* alle on myös ovela ratkaisu. Kenties kaikki luvussa käsitellyt asiat eivät ahtaasti ottaen kuulu käsitteen *stabilitas* alle siten kun se tuolloin ymmärrettiin, mutta ainakin ne on tyylikkäästi paketoitu omaksi osastokseen.

Teoksen ilmeisiin vahvuuksiin kuuluu lähteiden kriittinen ja tyhjentävä käyttö. Ilahduttavaa on, ettei Kaartinen erehdy missään vaiheessa ottamaan propagandistisessa hengessä laadittuja lähteitä objektiivisina kuvauksina luostarielämästä. Kirjassa puntaroidaan tasapuolisesti niin reformoijien kuin luostarilaitoksen ymmärtäjienkin näkökohtia ja esitetään perusteltuja oletamuksia siitä, kuinka suuri yleisö suhtautui näihin kysymyksiin.

Kaartisen johtopäätös, jonka mukaan enemmistön kuva

sääntökuntalaisista oli, ellei suorastaan positiivinen niin ei ainakaan negatiivinen, on nähdäkseni perusteltu ja uskottava. Ylipäätään on ilahduttavaa huomata, että Kaartinen liittyy siihen modernien tutkijoiden alati kasvavaan joukkoon, joka näkee uskonpuhdistuskauden historiassa jatkuvuuden muutosta keskeisempänä tekijänä. Aivan liian usein aiempi historiantutkimus on korostanut reformaatiota käännekohtana, mitä se ei monessakaan suhteessa ollut. Jatkuvuutta korostavaa koulukuntaa nimitetään muodikkaasti revisionistiseksi.

Kaartisen tutkimuksen vahvuuksiin kuuluu myös sen luettavuus. Siinä kuvataan 1500-luvun alkupuolen sääntökuntalaisen elämää ja siihen liittyneitä ongelmia ilahduttavan ymmärtävällä ja sympaattisella otteella. Olisikin toivottavaa, että tekijä jossakin vaiheessa julkaisisi teoksestaan hieman yleisemmällä tasolla liikkuvan suomenkielisen laitoksen, sillä maassamme on julkaistu kovin vähän luettavia ja samanaikaisesti tieteellisesti kelpollisia monografioita keskiajan ja varhaisen uuden ajan historiasta – puhumattakaan sääntökuntalaisista. Kaikenkaikkiaan Kaartisen väitöskirja puutteineenkin edustaa Suomessa edelleen valitettavan harvinaista kansainvälistä tasoa olevaa vanhempien aikakausien tutkimusta, jolla on käyttöä muuhunkin kuin julkaisuluettelon täytteeksi.

Jussi Hanska

Moniarvoisuuden käsitteet 1700-luvun alun Englannissa

Pasi Ihalainen: The Discourse on Political Pluralism in Early Eighteenth-Century England. A Conceptual Study with Special Reference to Terminology of Religious Origin. Bibliotheca Historica 36. Hakapaino Oy: Helsinki 1999. 375 s.

■ *Pasi Ihalaisen* väitöskirja on oppinut tutkimus kielestä, jota Englannissa käytettiin ajanjaksolla 1690–1742 poliittisen keskustelun ja poliittisten käytäntöjen kuvaamiseen ja selittämiseen.

Tutkimuksen muotona on mitä perusteellisimmin ja taitavasti toteutettu avainkäsitteiden käytön analyysi. Työssä oletetaan tiettyjen usein käytettyjen avainkäsitteiden osoittavan, että moniarvoisuuden hyväksyminen oli valtaamassa alaa niin uskonnossa kuin politiikassakin. ”Moniarvoisuudella” kirjoittaja viittaa sellaisten kirkollisten ja poliittisten hallintojärjestelmien olemassaoloon, joissa yritykset teologisen tai poliittisen yhdenmukaisuuden toteuttamiseksi eivät enää tehonneet eivätkä enää nauttineet lain antamaa suojaa.

Lisäksi moniarvoisessa järjestelmässä vallitsi mielipiteiden ja näitä mielipiteitä edistämään muodostettujen organisaatioiden moninaisuus, ja ai-